

การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีข้าวสากของชาว ตำบลดงลิง
อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์*

An Analytical Study of Dharma in the Khao Sak Tradition of
Dong Ling Sub-District Kamalasai District, Kalasin Province

พระอธิการอินทรภพ สีสเตโช (ปรางทอง), พระครูศีลสราธิคุณ และสงวน หล้าโพหนั่น
Phraathikan Intraphop Silatecho (Prangthong), Phrakhrui Silasarathikhun
and Sanguan Laphonethan
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: taotao5@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติและพัฒนาการของประเพณีบุญข้าวสากใน
บริบทสังคมอีสาน 2) ศึกษาประเพณีการทำบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัด
กาฬสินธุ์ และ 3) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมในประเพณีบุญข้าวสากในตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัด
กาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์ นักวิชาการ ประชาชนชาวบ้าน ผู้ทำพิธี
ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทั่วไป รวมทั้งสิ้น 26 คน ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
เครื่องมือวิจัยคือการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประวัติและพัฒนาการของประเพณีบุญข้าวสากในบริบทสังคมอีสาน พบว่า บุญข้าวสากเกิด
จากพิธีของพราหมณ์ ต่อมาเมื่อเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาก็นำแนวคิดเดิมมาผสมผสานเข้ากับ
แนวคิดของพระพุทธศาสนา เมื่อเผยแพร่ถึงภาคอีสานของไทย ก็ได้รับความเชื่อนี้ไว้และเป็นประเพณี
ที่สำคัญยิ่ง
2. ประเพณีการทำบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า
บุญข้าวสากหรือบุญเดือน 10 มีความเชื่อว่า ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันที่ยมบาลเปิดประตูนรกให้

*ได้รับบทความ: 29 พฤศจิกายน 2566; แก้ไขบทความ: 20 ธันวาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 20 ธันวาคม 2566
Received: November 29, 2023; Revised: December 20, 2023; Accepted: December 20, 2023

สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญกุศลจากญาติที่อยู่ในโลกมนุษย์ ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น 15 ค่ำ เมื่อพวกสัตว์นรกมารับส่วนบุญแล้วจะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข

3. หลักธรรมในประเพณีบุญข้าวสากในตำบลดงลิง อำเภออมลาลัย จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิงมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ การระลึกถึงความดีที่บรรพบุรุษได้ทำแก่ตน แล้วทำตอบแทน (กตัญญูทเวที), ทำบุญด้วยการแบ่งปันอาหารประเภทต่างๆ (ทาน) สรรวมกาย วาจา ใจ (ศีล) ทำจิตใจให้สงบตั้งมั่นขณะทำบุญและฟังธรรม (ภาวนา)

คำสำคัญ: บุญข้าวสาก; หลักธรรม; ชาวตำบลดงลิง

Abstract

This research has objectives are: 1) to study the history and development of the Boon Khao Sak tradition in the context of Isan society, 2) to study the tradition of Boon Khao Sak of the people of Dong Ling Sub-district, Kamalasai District, Kalasin Province, and 3) to analyze the Buddhist principles in the Boon Khao Sak tradition of the people of Dong Ling Sub-district, Kamalasai District, Kalasin Province. It is quality research. The group of key informants included monks, academics, local philosophers, ceremony ceremonies, community leaders, and general villagers, a total of 26 people. The information of study from the Tripitaka, documents, and related research. The research tool was an in-depth interview, then the research results are presented using descriptive analysis.

The results of the research were as follows:

1. The history and development of the Boon Khao Sak tradition in the context of Isaan society. It was found that Boon Khao Sak originated from a ceremony by Brahmins. Later, when converting to Buddhism, the original concepts were combined with the concepts of Buddhism. When it published to the northeastern region of Thailand has accepted this belief and it is a very important tradition.

2. The tradition of making Boon Khao Sak of the people of Dong Ling Sub-district, Kamalasai District, Kalasin Province, found that the Boon Khao Sak or meriting in the 10th month is believed that on the 15th day of the waxing moon of the 10th lunar month, it is the day when Yama (the Lords of the Underworld) opens the gates of hell for hell creatures to receive merit (Boon) from relatives in the human world from midnight until the 14th day of the waxing moon until midnight on the 15th day of the waxing moon,

when the hell creatures come to receive the merit, they will bless their children and grandchildren with peace and happiness.

3. The Buddhist principles in the Boon Khao Sak tradition of the people of Dong Ling Sub-district, Kamalasai District, Kalasin Province. It was found that there are 4 Buddhist principles that appear in the Boon Khao Sak tradition of the people of Dong Ling Sub-district, namely remembering the good deeds that ancestors have done for them, give back (gratitude), making merit by sharing different types of food (alms), restraining themselves body, speech, and mind (Sila), keeping themselves mind calm and steady while making merit and listening to Dharma (Bhavana).

Keywords: Boon Khao Sak; Buddhist Principles; People of Dong Ling Sub-District

1. บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานโดยประเพณีนั้นทำให้คนในสังคมมีความเข้าใจความเป็นตัวตนบนบรรทัดฐานของความเป็นมนุษย์ที่พยายามเชื่อมโยงกันระหว่างวัตถุและจิตใจคนบนฐานว่า อะไรควรทำ ไม่ควรทำ เพราะอะไรทั้งหมดมาจากความเชื่อที่นำไปต่อยอดเป็นการพัฒนาให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้ รูปแบบดังกล่าวนี้สะท้อนออกมาผ่านรูปแบบทางกายภาพได้แก่ร่างกาย ภาษาที่ใช้สื่อสาร และอาหาร อีกทั้งยังมีภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสังคมไทยคือเรื่องสมุนไพรในการรักษาโรค การสร้างสถาปัตยกรรมรวมถึงคัมภีร์ไบเบิลที่สั่งสมองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึง ปัจจุบัน (พระครูโกวิทสุตาภรณ์ (สมดี โกวิท), มปป, หน้า 29) อีกอย่างที่สำคัญและเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณีของสังคมไทยคือเรื่องจิตใจโดยจะพบว่าสังคมไทยที่เชื่อมโยงกับหลักการปฏิบัติตามพระพุทธศาสนา ดังข้อปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารของคนเป็นพ่อและแม่ที่แสดงความเมตตา กรุณาต่อผู้เป็นบุตร ขณะที่ผู้เป็นบุตรหลานก็แสดงความกตัญญูต่อผู้เป็นพ่อเป็นแม่ ปรากฏในประเพณี เช่น การทำบุญอุทิศที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมที่ปรากฏในสังคาลสูตร (ที.ปา. 11/266/212) ที่สอนให้ผู้เป็นบุตรปฏิบัติต่อผู้เป็นพ่อและแม่เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วด้วยการทำบุญอุทิศให้ ท่านจากหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนานี้ก่อให้เกิดประเพณีขึ้นและกลายเป็นการกำหนดข้อปฏิบัติที่เหมาะสมทางสังคมโดยจะเห็นว่าการขยายรูปแบบการปฏิบัตินี้ไปในส่วนต่างๆ ของสังคม ดังข้อปฏิบัติเรื่องการทำบุญอุทิศที่ถือว่าเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติที่แพร่หลายในสังคมไทยประเพณีบุญเดือน 10

ในประเพณีบุญเดือนสิบ 10 นี้ บางท้องถิ่นจะจัดให้มีการถวายทาน รักษาศีล เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล ไปให้ปวงญาติที่ตายไปแล้ว นอกจากนี้ยังจัดให้มีขบวนแห่ให้มีการเทศน์ตลอดทั้งวันอีกด้วย โดยเรื่องที่น่ามาเทศน์ส่วนมากเป็นเรื่องวรรณกรรมท้องถิ่น และมีอิทธิพลต่อความเชื่อของท้องถิ่น ในลักษณะของ

การขัดเกลากจิตใจ และเร่งเร้าให้ทำคุณงามความดีในรูปแบบต่างๆ

ประเพณีบุญเดือน 10 นี้ เป็นเรื่องที่คนอีสานใส่ใจมากกว่าบุญข้าวประดับดิน เพราะว่าเป็นเรื่องของความเชื่อว่า ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันที่พระยายมบาล เปิดขุมนรกให้สัตว์นรกได้มารับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก (กรมศิลปากร, 2566) ฉะนั้น “บุญข้าวสาก” ที่จัดขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับไปแล้วและเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับสัตว์นรกหรือเปรตโดยจะทำพิธีกรรมกันในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ของทุกปีเดือนกันยายนนับเป็นเดือนสำคัญของการไหว้และเคารพบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วส่วนใหญ่มักจะค้ำหูกแค้นสารทจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนเท่านั้นแต่ในขณะเดียวกันชาวไทยตามภูมิภาคต่างๆทั่วประเทศบรรพบุรุษไม่ต่างกันโดยแต่ละภูมิภาคของไทยก็จะเรียกทำบุญในวันสารทไทยแตกต่างกันไปได้แก่บุญข้าวสากของชาวอีสาน คือ การถวายสังฆทานสำหรับข้าวหรือถาดใส่ข้าวและอาหารแล้วให้แก่พระภิกษุสงฆ์ บุญชิงเปตรของชาวภาคใต้ เป็นการทำบุญเช่นบวงสรวงวิญญาณบรรพบุรุษหรือผู้ที่ตายไปแล้วซึ่งเรียกว่าเปรตมารับส่วนบุญส่วนกุศลจากนั้นนำสำหรับกับข้าวและอาหารถวายแก่พระสงฆ์ บุญสลากกัฏฐ ของชาวภาคเหนือประเพณีถวายสลากกัฏฐหรือประเพณีถวายข้าวสากหรือตั้งถวายฉลากนั้นคือ นั่นคือการทำฉลากแล้วไปถวายพระสงฆ์ จับได้ผู้ใดผู้หนึ่งก็นำไปถวายผู้หนึ่งก็นำฉลากที่จัดเตรียมมา ถวายแก่พระรูปนั้น บุญข้าวสากของภาพของชาวภาคกลางจัดทำฉลากและนำไปถวายพระสงฆ์จับได้ผู้ใดผู้หนึ่งก็นำฉลากที่จัดเตรียมมาไปถวายแก่พระรูปนั้น (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2563) แม้จะมีชื่อเรียกต่างกันออกไปแต่จุดประสงค์หลักก็คือการทำบุญที่จัดขึ้นเพื่อถวายอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว (พระครูโกวิทสุตธารณ์ (สมมติ โกวิท), มปป, หน้า 30)

ดังนั้น จากการกล่าวมาข้างต้นเกี่ยวข้องกับความเป็นมาของบุญประเพณีบุญข้าวสาก ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจสมควรได้รับการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีการทำบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ตามคุณธรรมในพุทธและปรัชญา เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ในครั้งนี้เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจของลูกหลานชาวอีสานให้กับมาสนใจในเรื่องบุญคุณของพ่อแม่และบรรพบุรุษของตนดังเช่นสมัยก่อนและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเพณีที่อนุชนคนรุ่นหลังต้องตระหนักถึงความสำคัญและควรแก่การอนุรักษ์ไว้ ประเพณีบุญข้าวสากกับพระพุทธศาสนาจึงสะท้อนให้เห็นลักษณะที่สัมพันธ์กับทางสัญลักษณ์ความเชื่อและเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่ต่อเนื่องกัน และเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมที่มีความเชื่อเป็นอันเดียวกันกับความเชื่อดั้งเดิม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและพัฒนาการของประเพณีบุญข้าวสากในบริบทสังคมอีสาน
2. เพื่อศึกษาประเพณีการทำบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีบุญข้าวสากในตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งรูปแบบในการวิจัยออกเป็น 2 อย่าง คือ 1) การวิจัยเอกสาร โดยการรวบรวมข้อมูลจากตำราวิชาการ บทความ และงานแปลตลอดจนแหล่งข้อมูลเอกสารอื่นๆ ได้แก่ (1) ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และคัมภีร์อรรถกถา (2) ชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำราทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับบุญข้าวสาก และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการสัมภาษณ์บุคคล หน่วยงานและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและพิธีกรรมในการทำบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยได้ใช้พื้นที่ในการทำการศึกษาคือ หมู่ 8 บ้านโนนเมือง หมู่ 9 บ้านศรีถ่าน ม 14 บ้านดอนหวาย หมู่ 4 บ้านดงลิง หมู่ 5 บ้านหนองม่วง หมู่ 2 บ้านโคกล่าม หมู่ 10 บ้านเมย ตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ เกณฑ์การเลือกพื้นที่วิจัย (Criteria) 1) เป็นพื้นที่ที่อย่างรักษามรดกวัฒนธรรมนิยมประเพณีแบบดั้งเดิมเอาไว้และมีการรักษาสืบทอดจนถึงปัจจุบัน 2) ยังมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมประเพณีอยู่มากเป็นต้น

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ ถือว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจความเป็นมาความสำคัญและเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีการขับเคลื่อนรักษาวรรณธรรมประเพณีของบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ อยู่ในปัจจุบันโดยกำหนดเลือกเอาผู้ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญข้าวสาก ซึ่งจำแนกออกดังนี้ 1) พระสงฆ์ จำนวน 6 รูป 2) นักวิชาการ จำนวน 2 คน 3) ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 3 คน 4) ผู้ทำพิธี จำนวน 5 คน 5) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน 6) ชาวบ้านทั่วไป จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 26 รูป/คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีการเลือกในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีเหตุผล (Reason) ในการเลือก ดังนี้ 1) เป็นผู้ที่มีความรู้ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับบุญข้าวสากได้ครบถ้วน 2) เป็นบุคคลที่มีคุณวุฒิและวัยวุฒิในตำบลดงลิง 3) เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติประจำวัดและเป็นแบบอย่างแก่ชุมชนมายาวนาน และ 4) เป็นบุคคลที่มีความสำคัญในชุมชนตำบลดงลิงมานาน

เครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือสำหรับการทำวิจัยเป็น 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation observe) โดยผู้วิจัยดำเนินการสังเกตจากการทำกิจวัตรประจำวันและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงการเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ เป็นต้น กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่วิจัย

วิธีการสร้างเครื่องมือวิจัย ดังนี้ 1) ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นและเนื้อหาของงานวิจัยในบทที่ 1-3 จนครบถ้วนแล้ว เพื่อแสวงหาคำตอบในบทที่ 4 จึงได้กำหนดประเด็นสำคัญเพื่อสร้างคำถามวิจัย 2) ได้นำ

ประเด็นสำคัญเข้าปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา 3) อาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำทั้งประเด็นสำคัญและวิธีการสร้างเครื่องมือ 4) นำแบบสัมภาษณ์เข้าปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา 5) นำแบบสัมภาษณ์ไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา 6) เสนอแบบสัมภาษณ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย 7) นำแบบสัมภาษณ์ลงสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดแล้ว

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย โดยการสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ตามที่กำหนดไว้ และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่สมาคมได้เข้าไปช่วยเหลือในชุมชนในพื้นที่เป้าหมายของการวิจัย มีการจดบันทึก และการบันทึกภาพนิ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มี 3 ส่วน ด้วยกันประกอบด้วย 1) การเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ เอกสารงานวิจัยตำรา วิชาด้านพุทธศาสนาและตำราอื่นๆ รวมทั้งบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth interview) และ 3) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนาเฉพาะ (Focus Group discussion) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพ โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) ในการนำเสนอ ข้อมูลการวิจัยจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเครื่องมือเก็บข้อมูลใช้ แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยกำหนดดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนาม ได้เพียงพอต่อการศึกษาตามวัตถุประสงค์แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุปออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป หลังจากนั้นอาจมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์เพิ่มเติมในบางประเด็น ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งซึ่งให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

การสังเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้ทำการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยอย่างครบถ้วนแล้ว ในขั้นตอนสุดท้ายผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดออกมาเป็นองค์ความรู้และเขียนรายงานการวิจัย เพื่อเสนอขออนุมัติจบการศึกษาของหลักสูตร

การนำเสนอข้อมูลในการสรุปกระบวนการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ผ่านการ วิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้วมาทำการเขียนพรรณนาความ ดังต่อไปนี้ 1) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอดหรือเป็นประเด็นสำคัญ 2) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย 3) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของวิจัยและ ข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการศึกษาวิจัยต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หลักธรรมในประเพณีบุญข้าวสากในตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การทำบุญกลางปีของคนไทยนั้น ตรงกับวันสิ้นเดือน 10 หรือ แรม 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นที่พิชพันธุธัญญาหารกำลังออกดอกออกผลดี พิธีบุญข้าวสาก หรือ บุญสารถ มีบ่อเกิดมาจากพิธีของพราหมณ์ เมื่อชาวบ้านเกี่ยวข้าวสาลีอันเป็นผลผลิตแรกได้จะนำมาทำ ข้าวต้มสุกปายาสและยาคุเพื่อเลี้ยงพราหมณ์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในนา และเพื่อเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว ต่อมาเมื่อคนเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา ก็รับเอาแนวคิดดังกล่าว มาปฏิบัติตาม และสืบทอดมาจนถึงประเทศไทยก็รับเอาแนวคิดทั้งสองศาสนามาปฏิบัติตาม การอุทิศส่วน บุญไปให้บรรพบุรุษที่ตายไปเป็นเปรต การทำบุญทั้งปวงที่ทาเพื่ออุทิศผลไปให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเรียกว่าทำบุญทักษิณานุประทาน หรือ เปตพลินั้น ล้วนเป็นความเชื่อที่มีเค้ามาจากเรื่องเปรตของพราหมณ์ทั้งสิ้น เวลาต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น พราหมณ์ที่เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนาได้นำหลักปฏิบัติเดิม มาผสมผสานเข้ากับความเชื่อใหม่ของพระพุทธศาสนา กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนสามารถหล่อหลอมสังคมได้เป็นอย่างดี เป็นคุณค่าทางจริยธรรม และเป็นรูปแบบวิถีชีวิตที่ ประเสริฐ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญข้าวสากดังกล่าวนี้ เป็นความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตสำนึกของชาวไทย อีสาน และมีอิทธิพลกับวิถีชีวิต เพราะมีหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในบุญข้าวสาก (บุญเดือนสิบ) และคุณค่าด้านจริยธรรมที่ฝังลึกอยู่ในใจเป็นงานประเพณีที่สร้างความสามัคคีกลมเกลียว กันในสังคม เป็นการปลูกฝังการรู้จักการให้ และความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น อีกทั้งคุณค่าของหลัก พุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญเดือนสิบสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมີคุณค่าสำหรับเป็นแนวทาง ในการควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ประวัติความเป็นมาของการทำบุญข้าวสากของชาว ตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ กำเนิดและพัฒนาการความเชื่อจากเรื่องของการบูชาเปตา ชนนั้น มีการยอมรับในระดับหนึ่งในสังคมไทย แม้ความหมายจะยังไม่ชัดเจนมากนักในบริบทของสังคม แต่การบูชาผีบรรพบุรุษนั้น ก็เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนบุญ ให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตา ยาย ตลอดจน ญาติพี่น้อง และเจ้ากรรมนายเวร จนกลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา จนสามารถหล่อ หลอมสังคมได้เป็นอย่างดี และมีคุณค่า และเป็นรูปแบบวิถีชีวิตที่ประเสริฐ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญ ข้าวสาก ชาวตำบลดงลิง มีความเชื่อที่มีรากฐานของศาสนาพุทธ กับความเชื่อเรื่องการทำบุญอุทิศส่วน บุญไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่เวทีแก่ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับ ไปแล้วก็สามารถทำได้โดยถวายทักษิณานุทานอุทิศส่วนบุญไปให้ และเป็นการอุทิศส่วนบุญให้กับเปรต เพราะ เป็นภูมิของสัตว์ผู้ต้องเสวยผลกรรมที่เคยทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เป็นภูมิที่ไร้อาชีพ ขาดอาหาร คอยรับส่วน

บุญที่เขาอุทิศให้อย่างเดียวเท่านั้น ที่สำคัญยิ่งคือเป็นการแสดงความอาลัยรัก ผู้มีอุปการะหรือญาติผู้ล่วงลับไปด้วยการร้องไห้เศร้าโศกคร่ำครวญนั้น มิได้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เพราะไม่สามารถจะเรียกร้องให้ท่านเหล่านั้นกลับฟื้นคืนชีพได้แต่ทักษิณาทานที่บุคคลถวายในพระสงฆ์เท่านั้น ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วพร้อมกับเป็นกุศลโลบาย พิธีสารทน์ใช้เป็นกุศลโลบายเพื่อสั่งสอนให้บุคคล มีจิตใจเสียสละบริจาคทาน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม และเพื่อสั่งสมบุญ ไว้ในภายหน้าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธโดยอาศัยบรรพบุรุษร่วมกันก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในครอบครัวหมู่วงศ์ญาติและชุมชน ส่งเสริมความเป็นสิริมงคล ตามหลักมงคลสูตรในพระพุทธศาสนาคือการส่งเสริมให้เลี้ยงดูบิดามารดา เมื่อบิดามารดาล่วงลับไป ลูกหลานก็สมควรที่จะแสดงความกตัญญูต่อบุพการีด้วยการทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้ เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว มีอยู่จริงมีอยู่ทุกหนทุกแห่งทั้งใน หมู่บ้าน ทุ่งนา ภูเขา ป่าไม้ และเครื่องมือประกอบอาชีพ ล้วนแต่มีผีอาศัยอยู่ ส่งผลให้ชาวบ้านเชื่อว่า ผียังต้องเวียนว่ายตายเกิดตามบุญกรรมที่กระทำไว้จึงทำให้เกิดเป็นประเพณีการทำบุญอุทิศให้แก่ดวงวิญญาณ โดยเฉพาะประเพณีบุญข้าวสาก

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1) กตัญญูต่อบุพการี คือการระลึกถึงอุปการะของบุญหรือบุคคลเหล่านั้นก็พึงทราบว่าเป็นความกตัญญู ซึ่งจากประเพณีการทำบุญข้าวสากของชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสยจังหวัดกาฬสินธุ์จะเห็นได้ว่าเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นจากจิตใจที่แผ่อแผ่และระลึกนึกถึงบุคคลอื่น กล่าวคือความกตัญญูรู้คุณท่าน แล้วกตเวทีตอบ คือ รู้คุณท่านแล้วตอบแทนต่อบุคคลอื่นและผู้ล่วงลับไปแล้ว เห็นได้จากการที่บรรดาลูกหลานที่ให้ความสำคัญ ทำตามประเพณีปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีกรรมการทำบุญอุทิศ ข้าววัดพึงธรรมเพราะสิ่งเหล่านี้เป็นคติความเชื่อที่ผู้ยังมีชีวิตอยู่ ดังนั้นจึงให้ความสำคัญและมีคติความเชื่อว่าผู้ที่เป็นบรรพบุรุษจะได้รับผลบุญที่ตนได้กระทำแล้วนั่นเอง อันเป็นการแสดงถึงความกตัญญูต่อบุพการีที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งเกิดเป็นผลดีต่อตนเองและสังคมโดยรวม ยังทำให้สมาชิกในชุมชนของตนเองยังมีวัฒนธรรมที่ดีงาม และควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบต่อไป ความกตัญญูรู้คุณจัดเป็นมงคลเพราะเป็นเหตุประสบผลวิเศษมีประการต่างๆ 2) บุญกิริยาวัตถุ 3 คืออ การทำทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา ซึ่งชาวพุทธมักนิยมเรียกว่า การทำบุญ ซึ่งจากการที่ชาวตำบลดงลิง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พร้อมใจกันทำบุญข้าวสากนั้น ก็มีปัจจัยหลักคือ การอยากทำทาน เพื่อสั่งสมบุญบารมี และเป็นการทำนุบำรุงพระศาสนา ทั้งนี้ยังเป็นการฝึกฝนจิตใจให้สงบเยือกเย็น เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งในสัจธรรม เกิดความสงบในจิตใจ อีกทั้งยังเป็นการประพุดติแต่สิ่งที่ดีงาม ทำให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกันไปเพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือกัน นำไปสู่ความสามัคคีปรองดองในการทำงาน ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ

5. อภิปรายผลการวิจัย

คติความเชื่อของชาวตำบลดงลิงที่มีต่อการทำบุญข้าวสากนี้ เป็นเรื่องที่คนอีสานใส่ใจมากกว่าบุญข้าวประดับดิน เพราะว่าเป็นเรื่องของความเชื่อที่ว่า ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันที่พระยายมบาลเปิดขุมนรกให้สัตว์นรกได้รับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก ตั้งแต่เที่ยงคืนถึงวันขึ้น 14 ค่ำ ไปจนถึงเที่ยงคืนวันขึ้น 15 ค่ำ ที่นี้ในเมื่อพวกเปรต หรือสัตว์นรกเหล่านั้นมารับส่วนบุญจากญาติพี่น้องที่อยู่ในมนุษย์โลก พวกที่ได้รับบุญกุศล ที่เกิดจากการทำบุญข้าวสากนี้ ก็จะอวยพรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยสิ่ง ที่ต้องการและปรารถนา ในทางตรงข้าม ถ้าหากว่ามาแล้วเกิดไม่ได้ส่วนบุญอะไรเลย ก็จะน้อยเนื้อต่ำใจว่า ลูกหลานไม่ใส่ใจ ถึงแม้ว่าผู้อื่นไม่ใช่ญาติสายโลหิตจะอุทิศแผ่ส่วนบุญไปให้ ก็ได้แต่เสียใบตองห่อข้าวสากเท่านั้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระอริการช่วง จิตโสมภณ (ตั้งอยู่) (2544, หน้า 157) ให้ทัศนะไว้ว่า พิธีกรรมสารทเดือนสิบของชาวอีสานจะมีขึ้นเมื่อมาถึงเดือนสิบ ระหว่างแรม 14 ค่ำและแรม 15 ค่ำ ชาวอีสานใต้ (สรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ) จะมีประเพณีรำลึกบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว คำว่า “โพนตา” เป็นภาษาเขมร มาจากคำว่า จิโพน ซึ่งแปลว่า โคตร หรือเหง้า หรือวงศ์สกุล คำว่า ตาในที่นี้หมายถึง โคตร วงศาคณาญาติทั้งหมดที่ยังมีชีวิต หรือ ล่วงลับไปแล้ว ฉะนั้นเมื่อเอาคำสองคำมารวมกันเป็น “โพนตา” จึงหมายถึงพิธีรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งโคตรทั้งเหง้า

ประเพณีการทำบุญข้าวสากเป็นประเพณีการทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่เปต หรือญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว ซึ่งข้าวสากจะประกอบไปด้วย ข้าว อาหารหวานคาว หมากพลูบุหรี่ ซึ่งเราจะนำมาห่อใส่ใบตองและว้ายด้วยไม้หลายแหลม ไปวางไปตามกำแพงวัด ตามต้นไม้ จึงเกิดเป็นพิธีกรรม ประเพณีที่สืบทอดกันมา โดยเฉพาะเรื่องของบาปบุญคุณโทษ เรื่องกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ชาวตำบลดงลิงจึงได้ให้ความสำคัญต่อบุญพิธีมาก ประเด็นดังกล่าวมีความสอดคล้องกับพระครูโกวิทสุตากรณ์ (สมดี โกวิท), 2564, หน้า 28-29) ได้กล่าวว่าบุญข้าวสากกับการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท”โดยอธิบายว่าบุญข้าวสากคือข้าวที่ถวายพระสงฆ์ด้วยการจับฉลากเป็นประเพณีอันดีงามที่ถวายกันในวันเพ็ญเดือน 10 เรียกว่าบุญข้าวสากโดย คำว่าสากมาจากคำว่าฉลาดในภาษาไทยหมายถึงข้าวสากหรือชราภาพซึ่งแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกันบางที่จัดเป็นเครื่องใช้ทั่วไปเช่นสับฟักฟอกยาหรือบางแห่งอาจจะนำอาหารแห้งก่อนจะนำไปประกอบพิธีกรรมด้วยการจับฉลากและหากได้ฉลากพระภิกษุสามเณรรูปใดก็จะนำไปถวายรูปนั้น

บุญข้าวสากและคุณค่าด้านจริยธรรมที่ฝังลึกอยู่ในใจ เป็นงานประเพณีที่ความสามัคคีกลมเกลียวกันในสังคม เป็นการปลูกฝังการรู้จักการให้และความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น อีกทั้งเป็นการบ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำคัญเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระมหาสุพจน์ คำน้อย (2553, หน้า 25) ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาเกี่ยวกับคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนกุศลบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ในช่วงระยะเริ่มแรกของพระพุทธศาสนา (Early Buddhism) เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนอยู่ จะพบว่าการอุทิศส่วนบุญตามหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาทมีจุด

เริ่มจากการกระทำบุญใหญ่ครั้งแรกของชาวพุทธโดยมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ริเริ่มคาดว่าในสมัยนั้นการอุทิศส่วนบุญน่าจะยังไม่เป็นที่นิยมของชาวพุทธหากไม่ปรากฏเหตุการณ์ของเปรตที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสารในอดีตชาติมาแสดงหลักของการอุทิศส่วนบุญแก่พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระองค์แรก

การทำบุญประเพณีบุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบนั้น เพื่ออุทิศส่วนบุญให้เปรต เพราะเป็นภูมิของสัตว์ผู้ต้องเสวยผลกรรมที่เคยทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์เป็นภูมิที่ไร้อาชีพ อาหารคอยรับส่วนบุญที่เขาอุทิศให้อย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งมีความสัมพันธ์กับพระครูใบฎีกาเฉลิม อริยวิโส (คำเชื้อ) (2544, หน้า 93) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์บุพเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์โบลานล้านนากรณีศึกษาคัมภีร์เปตพลีบับวัดหลวงราชสันฐาน พบว่า หลักการทำบุญบุพเพตพลีของชาวล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์เปตพลีบับวัดหลวงราชสันฐานยังพบว่า ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมในล้านนาหลายด้าน คือ 1) ในด้านสังคมคัมภีร์ดังกล่าวทำหน้าที่ 2) ในส่วนของประเพณีนั้นส่งผลให้ชาวล้านนาถือเป็นประเพณีปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องแต่ครั้งโบราณ นอกจากนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวพุทธศาสนิกชนในภาคอื่นๆ ของประเทศไทยก็มีการทำบุญในลักษณะ เช่น เดียวกัน กล่าวคือ ในภาคกลางมีประเพณีสารทเดือนสิบ ภาคใต้มีประเพณีชิงเปรตและภาคอีสานมีบุญข้าวประดับดิน ที่ต่างก็ถือคติและช่วงเวลาเดียวกันในการทำบุญไปให้ญาติของตน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

สาระสำคัญของงานประเพณีบุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบนี้ หากพิจารณาและตรึกตรองให้ดีแล้วจะเห็นว่า บรรพบุรุษในสมัยโบราณเป็นมีกุศโลบายอันแยบยลและแยบคาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรักใคร่สามัคคีในหมู่สายสัมพันธ์ญาติพี่น้อง อันเป็นความเข้มแข็งของชุมชนโดยเฉพาะสังคมไทยที่ถือเอาหน่วยครอบครัวเป็นหน่วยหลักที่มีกฎเกณฑ์รูปแบบ ประเพณีที่ถือเอาหลักทดแทนคุณของบรรพชนเป็นแกนหลัก สำหรับพัฒนาและหลอมรวมคนในชุมชนให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้อย่างลึกซึ้งซึ่งรูปแบบเช่นนี้หาไม่ได้ในวัฒนธรรมตะวันตกหรือวัฒนธรรมอื่นๆ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิเคราะห์คุณค่าทางพุทธปรัชญาในประเพณีบุญข้าวสากของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

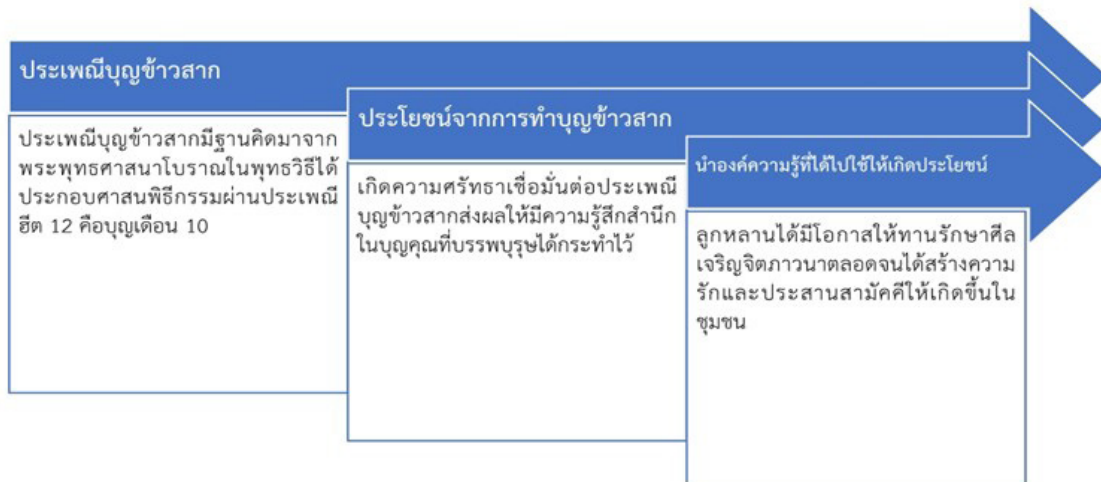
2.2 การศึกษาแนวทางอนุรักษ์ประเพณีบุญข้าวสากของประชาชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ประเพณีบุญข้าวสากมีฐานคิดมาจากพระพุทธศาสนา โบราณจารย์ผู้ฉลาดในพุทธวิธีท่านจึงได้ประกอบศาสนพิธีกรรมผ่านประเพณีฮีต 12 คือบุญเดือน 10 เพื่อให้ชาวพุทธสามารถเข้าถึงพุทธธรรม

ได้อย่างง่าย จนก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อมั่นต่อประเพณีบุญข้าวสาก และเมื่อลงมือกระทำแล้วส่งผลให้มีความรู้สึกสำนึกในบุญคุณที่บรรพบุรุษได้กระทำไว้ และลูกหลานได้มีโอกาสให้ทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนา ตลอดจนได้สร้างความรักและประสานสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2566). ฮีตที่ 10 บุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบ. เข้าถึงได้จาก <http://www.nectec.or.th/scoolnet/library/webcontest/2003/100team/dlnes060/heet10>.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2563). บุญข้าวสาก ประเพณีสำคัญหนึ่งในวัน “สารทไทย” ของชาวอีสาน. เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/lifestyle/896391>.
- พระครูโกวิทสุตาภรณ์ (สมดี โกวิท). (2564). บุญข้าวสากกับการสร้างอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร, 4(2), 28-39.
- พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ). (2544). การศึกษาวิเคราะห์บุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานล้านนา กรณีศึกษา คัมภีร์ศึกษา คัมภีร์เปตพลีบัววัดหลวงราชรัตนฐาน. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุพจน์ คำน้อย. (2553). ศึกษาเกี่ยวกับคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการช่วง ฐิตโสภโณ (ตั้งอยู่). (2544). ศีลาคติทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในประเพณีสารทเดือน
สิบ (แซนโฎนตา) ของจังหวัดสุรินทร์. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
ยโส โอแซว. (2566). ฮีตสิบสอง. เข้าถึงได้จาก <https://yasosaew.woedpress.com>